

Boeien en verbeelden

Wat speechschrijvers kunnen leren van televisiemakers

Beelden zijn in deze tijd onlosmakelijk verbonden met communicatie. Op televisie komt beeld misschien wel het best tot zijn recht. Literatuurcriticus, historicus en presentator *Hans Goedkoop* werkt bij *Andere Tijden*. Tijdens een bijeenkomst van het Leernetwerk Speechschrijven op 29 maart in Den Haag vertelt hij de ruim de ruim veertig aanwezige speechschrijvers over tactieken om het publiek vast te houden en hoe die tactieken kunnen worden toegepast in speeches.

“Speechschrijver zijn lijkt mij helemaal niets,” stelt hij aan het begin van zijn verhaal. “Vooral omdat je voor iemand anders moet schrijven.” In *Andere Tijden* worden kijkers wekelijks meegevoerd door de geschiedenis en komen ze in aanraking met de denkbeelden van andere tijden. Goedkoop schrijft zijn teksten voor dit programma zelf, en dat vindt hij fijn. Zo is de tekst echt van hem, en komt het naar zijn mening oprechter over als hij praat. Dat is nodig om het publiek te boeien.

Kijkcijfers

Op de televisie is het boeien van het publiek belangrijk omdat mensen wegzappen zodra ze niet meer geïnteresseerd zijn. Dat is anders dan bij een speech, waar mensen meestal niet zo maar kunnen opstaan en weglopen. “Televisie is genadeloos. Tegenwoordig is het kort, korter, kortst.” Goedkoop legt uit dat kijkcijfers per minuut worden bijgehouden. “De dippen in kijkcijfers worden teruggevonden in het programma en moeten worden verbeterd in de volgende uitzending.”

Andere Tijden en speechschrijvers

Natuurlijk zijn er ook overeenkomsten tussen het werk van Goedkoop en het werk van de aanwezige speechschrijvers. Net als een speech is iedere aflevering van *Andere Tijden* een betoog. Speeches zijn betogen van alleen woorden, *Andere Tijden* gebruikt juist voornamelijk beelden om dat betoog op te bouwen. Maar het is altijd de bedoeling om een punt te maken, om met overtuigende argumenten het publiek iets op een nieuwe manier, anders te laten zien.

Onder druk

Een andere overeenkomst zijn de deadlines. “Je kan niet gaan zitten wachten op de grote inspiratie, want het moet op tijd af zijn. Maar onder druk wordt alles vloeibaar en dat begint met de eigen geest. Zo zijn onze beste uitzendingen vaak juist die, die binnen kortere tijd gemaakt zijn.”

Boodschappentas vol kernboodschappen

Ten slotte hebben speeches en *Andere Tijden* allebei ook altijd een kernboodschap waar aan vastgehouden moet worden. Die komt van de redacteurs of – bij speeches – van beleidsmedewerkers van de spreker. “Speeches worden al snel een boodschappentas vol kernboodschappen. Het wordt zo vol mogelijk gestopt, en als speechschrijver moet je proberen om zoveel mogelijk te schrappen zonder de kern te verliezen.” Goedkoop zelf schrapt ook uit zijn stukjes om zo het publiek de essentie te geven zonder ze te verliezen in ellenlange teksten.

Vaste elementen van *Andere Tijden*:

- De pregeneriek (aankondiging binnen het programma), dit geeft het publiek een aanleiding, een motief om te blijven kijken
- De leader
- De instart, vaak een klein fragment uit een interview of een programma
- De introductie door Hans Goedkoop.
- Terug naar het verleden

Voorbeeld: pedofilie in 1970-1980

“Al deze randvoorwaarden leveren ook spanningen op. Dit gebeurt vooral bij emotionele en riskante uitzendingen zoals bij een uitzending over pedofilie in de jaren 70 en 80.” In de jaren 70 en 80, legt Goedkoop uit, was het een tijd van liberalisering, alles moest bespreekbaar zijn en iedereen moest geaccepteerd worden zoals hij of zij was. Vanuit dat perspectief moest er ook begrip zijn voor pedofielen. Tegenwoordig is het echter een zeer emotioneel onderwerp door heftige misbruikschandalen sinds de jaren tachtig, zoals de Bolderkar-affaire, Dutroux in België, Fritzl in Oostenrijk, misbruik binnen de katholieke kerk en kortgeleden de affaire rond kinderdagverblijf ‘Het Hofnarretje’. *Andere Tijden* wilde het perspectief van de jaren 70 en 80 laten zien zonder het publiek te verliezen. Over het verenigen van het perspectief van toen en de emoties van nu moesten daarom afwegingen worden gemaakt.

Fotograaf: © Marieke van der Velden

Afwegingen

Goedkoop: “Het doel van *Andere Tijden* is uiteindelijk om mensen mee te nemen naar een andere tijd. Het gaat niet over wat we nú vinden van het onderwerp. Maar het zou de vraag moeten oproepen: zou ik dit ook hebben kunnen denken? Tegelijk moet het een aantrekkelijke uitzending blijven, want de kijkcijfers moeten hoog blijven.” Omdat de emoties vooral bij deze uitzending zo sterk waren, vertelt Goedkoop, werd besloten om eerst de emoties zelf in het middelpunt te zetten in plaats van de kijker meteen de emoties laten voelen. “De kijker moest worden meegevoerd naar vroeger zonder dat ze het zelf doorhadden.”

Kipnuggets

Om dit te bereiken gebruikte de redactie twee instrumenten. “Als eerste gebruikten we getuigen. Deze mensen hebben de tijden zelf meegemaakt, en hebben daardoor een autoritaire positie.” Getuigen kunnen ook gebruikt worden in speeches, blijkt uit

reactie van de aanwezigen, bijvoorbeeld door het gebruik van citaten of door de spreker letterlijk opzij te laten stappen en het woord te laten aan de getuige zelf.

Andere Tijden maakt daarnaast gebruik van beelden. Deze hebben nog meer autoriteit dan getuigen. Dit komt volgens Goedkoop vooral doordat mensen nog steeds het idee hebben dat beelden altijd écht zijn. “Beelden vormen als het ware een kant-en-klare tijdmachine. Je kan gewoon op de bank gaan zitten met je kipnuggets en, bam, daar ga je. Beelden geven kijkers een zintuiglijke ervaring: je kunt ze zien, horen en, als je echt wordt meegevoerd, zelfs ruiken.”

Aanpassen aan het onderwerp

Omdat de uitzending over pedofilie zo controversieel was, werd de standaarduitzending licht veranderd. Zo was er een langere inleiding om mensen langzaam mee te nemen naar het verleden en werd de uitzending in twee helften verdeeld. Het eerste deel

richtte zich op de pedofiel, en de kern van het betoog in de jaren 70 en 80 dat pedofilie los staat van seksualiteit. “Het ging om de liefde, niet om de seks. De kern van dit betoog was: de pedofiel wil geen seks.” Om dit deel gemakkelijker te maken voor de kijker liet *Andere Tijden* fragmenten uit bekende tv-programma's zien, zoals *'Een groot uur 'U'*, en werden bekende Nederlanders die toen met het onderwerp bezig waren, zoals Koos Postema en Henk Krol, geïnterviewd. “Deze mensen en programma's roepen een gevoel van nostalgie en gezelligheid op, wat een soort deken legt over het verleden.” In het tweede gedeelte werd aandacht besteed aan de keerzijde, de kant van het kind. Zo werd er gepraat met een vertrouwensarts en een inspectrice uit die tijd. Beiden waren geschokt door de toegankelijkheid van kinderporno. Ook werden beelden getoond uit het Amerikaanse Congres waar hard werd gereageerd op Nederland en ons standpunt tegenover pedofilie. “Retorisch gezien maakt het betoog hier een harde draai. Het geeft meer ons huidige perspectief weer.”

Twee zijdes verzoenen

Aan het einde van het programma moest er nog een conclusie getrokken worden. “Wat wilden we precies laten zien? Wilden we de beweging naar onze tijd en ons perspectief benadrukken? Maar dat weten de kijkers al.” Goedkoop vertelt over de verhitte discussies die werden gevoerd tussen hem en de redacteuren die aan deze uitzending meewerkten. “Ik wilde de vraag stellen of we ooit een gedeelte van die liefde weer terug zouden zien in pedofielen. Het programma is tenslotte bedoeld om mensen te laten zien hoe denkbeelden kunnen veranderen en dat het in de toekomst dus waarschijnlijk weer anders zal zijn.”

In de uiteindelijke slottekst bleef het bij het benadrukken van het huidige perspectief: van kinderen blijf je af. “Normaal wordt er wel een vooruitzicht gegeven, maar bij dit onderwerp was dat onmogelijk. De retorica rond pedofilie is zo sterk en emotioneel op het moment, dat het niet kon. We staan nog in het heetst van de strijd.”

Getuigenissen in speeches

Al deze tactieken kunnen ook vertaald worden naar speeches. Meerdere partijen moeten zich thuis kunnen voelen in een speech, vooral de spreker en het publiek moeten worden verenigd. Getuigenissen kunnen gebruikt worden om dingen te zeggen die de spreker zelf liever niet in de mond neemt. Via een citaat wordt het dan wel gezegd, zonder dat de spreker verantwoordelijk is voor de uitspraak. De spreker kan ook een getuige meenemen en die persoon aanwijzen aan het publiek om de getuigenis tastbaarder te maken. Dit werd bijvoorbeeld gedaan door McCain, die Joe the Plumber gebruikte als menselijke rekwisiet om de ‘average American’ te illustreren.

Verrassingen in de tekst

Naar aanleiding van een vraag over teleprompters, die ook gebruikt worden bij opnames, vertelt Goedkoop dat hij er niet op tegen is. “Zolang de spreker maar niet te gemaakt overkomt. Degene die ze gebruikt moet wel natuurlijk blijven praten om zo een connectie met het publiek te houden. Een aarzeling hier en daar maakt alles juist geloofwaardiger. Dat hebben wij ook met sommige getuigen. Omdat verhalen vaak emotioneel zijn en vaak zijn herhaald, hebben ze een standaardverhaal ontwikkeld waar de emoties uit zijn. Juist de getuigen die aarzelen, die moeten stoppen en nadenken, dat zijn de mensen waarvan je ziet dat ze het allemaal weer voor zich zien.”

Volgens Goedkoop is het belangrijkste in speeches, wat ook in televisieprogramma's geldt, dat de tekst meer energie moet hebben dan gewone spreektaal. Net als beelden moet ook tekst het publiek blijven boeien. “Elke zin moet de mogelijkheid hebben van een verrassend einde.”

.....

Martine van Driel, Student Roosevelt Academy, Middelburg

Verschillende getuigenissen in speeches:

- Directe getuigenis, de spreker is hierbij de getuige.
 - Elie Wiesel bij de herdenking van Auschwitz in 1995
- Getuigen laten spreken, de spreker stapt opzij
 - Balkenende liet een aannemer spreken
- Getuigen meenemen en aanwijzen
 - Clinton in het Amerikaans Congres
- Citaten van iemand anders gebruiken
 - Obama tijdens de verkiezingen

Dit artikel kwam tot stand n.a.v. een bijeenkomst van het Leernetwerk Speechschrijven, van de Academie voor Overheidscommunicatie van 29 maart 2011: Boeien en Verbeelden. Te gast was Hans Goedkoop. In Leernetwerken komen vakgenoten uit de communicatiediscipline bijeen die deskundigheid uitwisselen en met elkaar op zoek zijn naar nieuwe inzichten. De Academie voor Overheidscommunicatie ondersteunt hiermee professionalisering en vakontwikkeling. Kijk voor meer informatie op www.rijksoverheid.nl/Overheidscommunicatie of mail met Academie@minaz.nl